

Ortsrapport

Ramsåsa

Ramsåsa ligger i ett öppet och kraftigt kuperat odlingslandskap. Bebyggelsen är samlad kring den högt belägna medeltida kyrkan och utsträckt längs den slingrande bygatan, en del av den gamla landsvägen. Kring en torgbildning vid kyrkan ligger två skolor och den gamla krogen. Bebyggelsen är småskalig och består av gathus och gårdar uppförda i puts eller rött tegel. Flera av gårdarna fungerar än idag som lantbruk. Den ålderdomliga karaktären förstärks av att de flesta husen är uppförda under 1800- och tidigt 1900-tal.

Innehåll

Förord	3
Inledning	4
Historisk tillbakablick	5
Ramsåsa by	5
Kulturlandskapets utveckling	5
Ramsåsa idag	7
Beskrivning av byn	7
Bebyggelsens karaktär	7
Betydelsefulla byggnader och miljöer	8
Föregående byggnadsinventering	12
Kulturlandskapet idag	12
Åtgärder för Ramsåsa	14
Allmänna råd vid underhåll och ombyggnad	14
Särskilda riktlinjer för Ramsåsa	15
Om varsamheten i lagstiftningen	16
Utgångspunkter för kulturhistorisk värdering	16
Kulturhistorisk värdering av bebyggelsen i Ramsåsa	17
Skötselråd för omgivande landskap	17
Handlingsprogram	19
Litteraturtips	20
Byggnadsvård	20
Landskapsvård	20
Källor – arkiv och litteratur	21
Lagstiftning	22
Ordlista	25
Kartbilaga	29

Förord

Samhällsutvecklingen har under senare år gått mot ett allt mer miljöinriktat samhälle i vid mening. Det framförs nya och ökade krav på miljöhänsyn, som aktsamhet om kulturvärden och långsiktig resurshushållning. Kulturmiljövårdens ställning har stärkts. Den senaste utvecklingen inom kulturmiljövårdens område syftar till att identifiera kulturmiljöer från ett helhetsperspektiv där enskilda betydelsebärare bygger upp samband och strukturer. Under senare år har även allt mer betonats vikten av regional identitet och regionala särdrag. Med kulturmiljöer avses i detta program i första hand bebyggda miljöer, men även sambandet med landskapet är av stor vikt.

Tomelilla kommun ser kulturarvet som en tillgång i samhället, och kulturarvet utgör en av utgångspunkterna för uppförande eller förändring av bebyggelse och anläggningar. Underlag och kunskap om kulturmiljön skall ligga till grund för bland annat den fysiska planeringen. Kommunens värdefulla och rika kulturmiljöer ses som en positiv tillgång och lokaliseringfaktor, både vad avser verksamheter och boende liksom även för näringslivsutveckling inom turism och rekreationssektorn.

Det förutsätts att kommunerna förfogar över de inventeringar av bebyggelse och miljöer som krävs för att hantera ärenden i enlighet med intentionerna i olika lagstiftningar. Kommunen har sedan ett tjugotal år tillbaka bevarandeplaner för ett antal orter. Dessa planer är delvis inaktuella

och med beaktande av det mera vidgade synsätt inom kulturmiljövården som nu gäller, har kommunen beslutat att utarbeta ett kulturmiljöprogram för 15 orter. Avsikten är att i en andra etapp gå vidare med att utarbeta ett program även för resterande delar av kommunen.

En viktig del av kulturmiljöarbetet är att förankra och fördjupa kunskapen och skapa förståelse för kulturvärden hos allmänheten. Kulturmiljöprogrammet avses att nyttjas i samband med exempelvis olika studiecirkel och till utbildning av fastighetsägare, byalag och motsvarande liksom även i samband med ordinarie skolundervisning. Programmet har flera användningsområden och bland annat skall det användas i kommunens arbete med översiktsplanering, detaljplanering och bygglovshantering.

Uppdraget att i första etappen utarbeta ett kulturmiljöprogram för de 15 orterna har efter upphandling lämnats till Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne. De orter som omfattas av programmets första etapp är Andrarum, Bondrum, Brösarp, Eljaröd, Fågeltofta, Gårdlösa, Kverrestad, Lunarp, Onslunda, Ramsåsa, Smedstorp, Spjutstorp, Tomelilla, Tranås och Östra Ingelstad.

”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön.”

Kulturminneslagen 1 kap. 1 §.

John Johansson
Kommunstyrelsens ordförande

Bengt Alm
Stadsarkitekt/projektledare

Inledning

Hur bebyggelsen i ett samhälle ser ut är ett resultat av flera olika faktorer. Generella företeelser som kristnandet, skiftesreformerna, bostadspolitiken, järnvägarna och bilismen har påverkat många samhällen på ett likartat sätt. Landskapets förutsättningar, traditioner och ägandeförhållanden ger förutsättningar som skiljer samhällen åt. Ett samhälles byggnadskultur speglar dess historiska och aktuella förutsättningar. Kunskaper om dessa sammanhang ger möjligheter att bevara och förvalta en miljö. Det är något som kan medverka till att skapa en rik och levande vardagsmiljö för invånarna. En god byggnadskultur är en av förutsättningarna för en god livsmiljö.

Under 1999 genomfördes en inventering av Ramsåsa. Syftet med inventeringen är att presentera ett kulturmiljöprogram för delar av Tomelilla kommun. Rapporten syftar till att ge en så fullständig bild av miljöns nuvarande utseende som möjligt. Detta har inneburit, att såväl bostadshus med tillhörande uthus, garage och ekonomibyggnader som verksamhetslokaler och offentliga anläggningar fotograferats samt beskrivits till det yttre. Förutom byggnadsinventeringen har kulturvärdena i orternas omgivande landskap studerats. Historiska kartöverlägg över byarnas äldre skifteskartor har tillsammans med andra kartstudier och besiktning i fält visat var det finns värdefulla områden och objekt i landskapet.

I det kommunala kulturmiljöprogrammet ingår en kulturhistorisk översikt som presenteras i en särskild skrift. Den behandlar på ett övergripande sätt Tomelilla kommuns landskapstyper, traktens äldre historia, byggnadstraditioner, markanvändning och påverkan till följd av den industriella utvecklingen.

De orter som ingår i kulturmiljöprogrammet är Andrarum, Bondrum, Brösarp, Eljaröd, Fågel-

tofta, Gårdlösa, Kverrestad, Lunnarp, Onslunda, Ramsåsa, Smedstorp, Spjutstorp, Tomelilla, Tranås och Östra Ingelstad. Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne har utfört arbetet med inventering, fotografering, studier av kartor och andra källor samt författande av Ortsrapporter. Som ett led i arbetet har uppgifter om de inventerade byggnaderna införts i ett omfattande databaserat register. Registret innehåller uppgifter om byggnadernas funktion, uppskattade ålder och exteriör. I registret kan uppgifter fortlöpande föras in.

Ramsåsa har behandlats i ”*Kulturminnesvårdsprogram för Skåne*” från 1984. Där beskrivs byn som välbevarad. Av betydelse för miljön anges kyrkan, gatunätet och den äldre bebyggelsen. Förändringar av bebyggelsemiljön bör ske med varsamhet och, liksom nybebyggelse ansluta till lokala byggnadstradition.

I det regionala natur- och kulturmiljöprogrammet för f.d. Kristianstads län ”*Från Bjäre till Österlen. Skånska natur- och kulturmiljöer*” från 1996, står bland annat: ”Väl bibehållet sockencentrum. Bebyggelsemiljön i Ramsåsa bör bibehållas och ny bebyggelse endast tillåtas restriktivt. Fortsatt beteshävd och bevarande av äldre träd i dalgången. Ingen ytterligare reglering eller förorening av Trydeån.” Sedan 1979 gäller en bevarandeplan i Ramsåsa upprättad av Tomelilla kommun.

Arbetet som presenteras nedan är i första hand en beskrivning av kulturmiljön i Ramsåsa och inte en redogörelse för dess kulturhistoria. Här finns en genomgång av bebyggelsen med exempel på betydelsefulla byggnader, miljöer och landskap. Efter beskrivningen av dagens Ramsåsa följer förslag till åtgärder. Detta syftar till att ge råd för hur kulturmiljön aktivt ska kunna bevaras och brukas för framtiden.

Historisk tillbakablick

Ramsåsa är beläget strax väster om Tomelilla på sluttningarna ner mot Trydeån, i Ingelstads härad. Socknen har historiskt växlat i tillhörighet mellan Färs och Ingelstads härad. Landskapet i socknen är till sin natur något kuperad, samtidigt som det är bördigt och rikt uppodlat.

Ett av de första namnbeläggen på socknen är från 1387 då den skrevs ”*Ramsoesæ*”. Socknens namn förekommer även under skepnaden ”*Ramosos*” i en handling från år 1500. Den nuvarande stavningen Ramsåsa har man haft sedan 1684. Namnet tros komma från ordet *rafn*, som betyder korp och efterleden är ås fast i pluralis.

Ramsåsa by

1691 fanns 4 krono- och 21 utsockne frälsehemman i byn. Nummer 6, 7, 10, 16, 18, 24, 25 och 26 låg under Kåseholms sätesgård. Detta förändrades med åren och på 1930-talet var bönderna till största delen självägande även om en del gårdar låg under Högestads gods eller kyrkan.

Trots en omfattande utflyttning av gårdar vid enskiftet 1812 finns ett flertal fungerande brukningsenheter kvar i bykärnan. Merparten av byns bebyggelse härrör dock från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Byn präglas därmed av en koncentration av gårdar och hus till området kring kyrkan och den gamla landsvägen.

Trydeån rinner söder om byn ut i Fyledalen och Fyleån.

Kulturlandskapets utveckling

Ramsåsa låg enligt forskaren Åke Campbell (1928) i början på 1700-talet på det så kallade Österslätt. Campbell skriver bland annat att ”*Ramsåsa har en*

mängd surskog och risbackar men högskogen anges vara förhuggen”.

Den dominerande hägnadstypen var risgårdet. Det är ett stengärde av primitiv typ som är förstärkt med risbråte. Byggnadsskicket var i äldre tid korsvirke, eftersom bristen på ektimmer var stor. Enligt Campbell kunde bönderna få åka upp till 6 mil för att få tag på bra ektimmer att bygga med.

En av de äldsta kartorna från Ramsåsa visar den trädlösa Ramsåsa fälad från 1767. Kartan saknar beskrivning, men ett flertal partier är markerade som våtmark. Ett vattensystem rinner igenom den västra delen av fäladsmarken. I det nordvästra hörnet passerar en väg. En större å utgör i öster gräns mot Rynge fälad. Vid kartans måttstock är en gammal stubbe markerad. Detta kan vara en indikation på att fäladen nyligen blivit avverkad och endast består av stubbar vid tiden för karteringen.

Skånska rekognoseringskartan från 1812-20.

Enligt lantmätaren Gillberg (1767) innehöll byn sandig och skarp åker, nödig höbol, tillräcklig torvjord, någon surskog samt ett kalkstensbrott.

1782 upprättas en karta med protokoll över ägorna till Ramsåsa. På kartan finns två vångar markerade, Östre och Västre vång. Markerna i Östre vång var tämligen steniga och bestod av en hel del sandjord. En del flygsand förekommer. Åker- och ängsmark ligger blandade inom vången. Västre vång innehåller mycket sand och grus. Flera av skiftena inom vången benämns i akten som buskrika. Ek förekommer eller har åtminstone förekommit vilket indikeras av namnet *Ekebie*, som finns markerat på flera ställen.

Ytterligare en karta över fäladsmarken upprättades 1793-95. En ny väg har nu tillkommit och löper i öst/västlig riktning. Vattensystemet som tidigare hade ett stort antal förgreningar har reglerats. I anslutning till fäladsmarken har några byggnader uppförts. En hägnad löper utmed hela den norra och södra gränsen.

1893 då järnvägen anlades mellan Malmö och Simrishamn drogs järnvägsspåren längs Ramsåsas södra bygräns. Någon station anlades aldrig här och därför har byn inte heller flyttats. Järnvägens placering har inte påverkat byn i någon större utsträckning.

Enligt Skånska rekognosceringskartan från 1812-20 låg bebyggelsen i Ramsåsa norr om vägen som gick i östvästlig riktning. Vägen som gick åt norr anslöt sig till bygatan mitt i byn där kyrkan var belägen. Hundra år senare då häradskartan upprättades hade bebyggelsen samma utbredning, kring kyrkan och vägkorset och längs med utfartsvägarna.

Intressant att notera på Skånska rekognosceringskartan är den samling gårdar som är belägna i den norra delen av Ramsåsa. Dessa benämns "Lilla Ramsåsa". I Ramsåsa låg förr flera av gårdarna under Kåseholm. Vid enskiftet bestämmer Kåseholm att de hemman som ligger under godset skall flyttas ut till den norra delen av Ramsåsa vilket innebär att de kommer att ligga precis söder om Kåseholms gods. Hemman nr 6, 7, 10, 16, 18, 24, 25 och 26 flyttas ut. Denna del av Ramsåsa har tidigare varit dels allmäning, dels inmark. Det verkar dock som att gårdarna inte erhåller varsitt skifte eftersom enskifteskartan uppvisar ett enda stort skifte med ovan nämnda nummer utan skiftesgränser. Först på 1850-talet erhåller gårdarna varsitt skifte och bytomten "Lilla Ramsåsa", såsom det såg ut på Skånska rekognosceringskartan, sprängs.

Ramsåsa idag

Ramsåsa ligger i ett öppet och kraftigt kuperat odlingslandskap. Bebyggelsen är samlad kring den högt belägna medeltida kyrkan och utsträckt längs den slingrande bygatan, en del av den gamla landsvägen. Kring en torgbildning vid kyrkan ligger två skolor och den gamla krogen. Bebyggelsen är småskalig och består av gathus och gårdar uppförda i puts eller rött tegel. Flera av gårdarna fungerar än idag som lantbruk. Den ålderdomliga karaktären förstärks av att de flesta husen är uppförda under 1800- och tidigt 1900-tal.

Beskrivning av byn

Bebyggelsen ligger spridd längs den gamla bygatan i östvästlig riktning samt längs den del som förgrenar sig mot nordväst. Riksväg 11 mellan Sjöbo och Tomelilla går nu norr om samhället. Byns bebyggelse är relativt gles och det är främst vid kyrkan som man kan ana något av den gamla byns tidigare täta bebyggelse. Norr om kyrkan ligger de två före detta skolorna och den gamla krogen. Till övervägande del utgörs bebyggelsen av bostadshus och ekonomibygnader till lantbruket. Det finns flera gårdar kvar i byn men det bedrivs inte ett aktivt jordbruk vid alla dessa. Landskapet är kuperat och öppet, det är bara i söder, på andra sidan Trydeån som det finns skog inom synhåll. Mitt i byn, vid bygatans norra

sida, har det dock smugit sig in en granplantering, något som förändrar byns sydsånska karaktär. Möjligheterna till utblickar över det vackra omgivandelandskapet är något man bör slå vakt om i byn.

Bebyggelsens karaktär

I Ramsåsa har vi dokumenterat och fotograferat drygt 70 olika byggnader. De varierar i ålder och utförande liksom användning. De flesta byggnader i byn, nära hälften, är putsade. Putsfasaderna är avfärgade i vitt i de allra flesta fall, men det finns några undantag. Det andra vanligaste fasadmaterialet är tegel. Det röda teglet är nästan helt dominerande. Det finns också några panelade hus i byn. De vanligaste färgerna på panelerna är rött eller brunt. Ett annat fasadmaterial som förekommer sparsamt är korsvirke, både med fyllningar av tegel och med putsade fyllningar. Ett par byggnader är uppförda med väggar av natursten, några med fasaderna klädda med plåt eller eternit. Dessa karaktärsdrag för byn är viktiga att beakta vid nyproduktion eller ombyggnad. Byggnaderna framstår alltså som ganska varierande i utformningen men med en gemensam skala. I Ramsåsa, liksom i många andra byar, skiljer sig kyrkan från övrig bebyggelse genom sin storlek, ålder och utförande.

Betydelsefulla byggnader och miljöer

Ramsåsa kyrka, 1:1

Den vitputsade kyrkan är högt belägen i byn. Den uppfördes vid 1100-talets slut eller 1200-talets början men är om- och tillbyggd vid flera tillfällen sedan dess. Fasaderna är spritputsade och avfärgade i vitt. Sadeltaket är belagt med enkupigt rött tegel. Tornet som är prytt med trappstegsgavlar tillfogades under 1400-talet. Senare under medeltiden tillkom även ett torn i väster. I kyrkan finns ett medeltida triumfkrucifix och en medeltida dopfunt.

Kyrkan har ett omistligt värde för byn genom sin historia. Det är byns i särklass äldsta byggnad och den har ett stort symboliskt värde.

De två skolorna ligger i byns mitt vid kyrkan.

Ramsåsa 13:23, f.d. bykrog

En byggnad som ska ha fungerat som bykrog. Den är uppförd i svarttjärat korsvirke på en hög sockel av natursten. Korsvirket är i ek och fyllningarna består av rött tegel. Sadeltaket är belagt med tvåkupigt rött tegel. Byggnaden har under 1900-talet inrymt gymnastik eller idrottslokal i ena änden av huset.

En av sidobyggnaderna används idag av en keramikermaker men den har fungerat som ekonomibygnad till krogen. Stommen är korsvirke men den är klädd med en röd locklistpanel med vita hörn.

Ramsåsa 30:1, gamla skolan

Den äldre skolan är troligen uppförd under 1840-tal och ersatte då en befintlig skolbyggnad. Huset är uppfört i korsvirke med svart timra och fyllningar av rött olikbränt tegel. Byggnaden inrymmer nu sockenstuga och har under en

Entrén till den före detta bykrogen.

period fungerat som lärarebostad. Naturstenssockeln är putsad med en vit puts. Sadeltaket är belagt med rött lertegel och i det västra takfallet finns en beskedlig takkupa. Byggnaden är alltså utformad som ett för tiden vanligt bostadshus och skolverksamheten antyds inte i fasaderna. Platsen mellan de båda skolhusen har till en del försetts med ett vitt staket och belysningsarmatur i vitmålad metall. Staketet och lampan kan inte sägas vara vald med tanke på platsens karaktär. Byggnaden är i stort sett väl bevarad och därför har den ett högt värde i sig och för byns bebyggelsemiljö

Ramsåsa 38:1 nya skolan

Byggt 1879 och nedlagd 1968. Fasaderna består av rött maskinslaget tegel med pärlfog, på en sockel av natursten. Dekorteglet runt fönstrens överdel är målat i vitt, något som troligen inte är en ursprunglig utformning. Vid västra långsidan finns en sentida tillbyggnad. Framför byggnaden finns en grusplan som ger miljön en anspråkslös karaktär. Den bör inte asfalteras eller singeltäckas. Numera innehåller byggnaden Ramsåsa turisthem. Byggnaden har genomgått en del förändringar exteriört.

Fryshuset

Byggnaden har trots förändringar bibehållit karaktären av byskola och har därför ett stort värde för Ramsåsa. Byggnaden klarar förstås inte så stora förändringar fortsättningsvis om det ska finnas möjlighet att förstå den tidigare funktionen.

Ramsåsa 49:1 f.d. fryshus

Numera fungerar det gamla fryshuset som gästhus. Ett som kan tyckas oansenligt hus bär också på en historia. Väggarna är putsade och avfärgade i vitt. Sadeltaket är belagt med en rödaktig korrugerad eternit. Det är intressant att byggnaden har fungerat som fryshus före elektriciteten. Den har ett värde eftersom den berättar om villkoren för förvaring i en förfluten tid.

Ramsåsa 32:1 smedjan

De flesta byar har haft en bysmedja men det är väldigt få som har en kvar i drift idag. Skorstenen är viktig på en sådan här byggnad även om den någon gång i framtiden

inte kommer att användas som smedja. En eldstad med skorsten är en förutsättning för en smedja. Byggnaden har vit slätputs och ett sadeltak med rödmålad sinus-korrugerad plåt. Verkstads-fönsterna är i trä och blåmålade. Till byggnaden hör ett tillbyggt garage. Som välbevarad verksamhetsbyggnad har smedjan ett högt kulturhistoriskt värde.

Ramsåsa 22:13

Ramsåsa 22:13

Bostadshus uppfört 1930-31. Fasaderna är klädda i rött tegel lagt i kryssförband. Sadeltaket är belagt med facettlagd eternit. De vitmålade korspostfönstren ger byggnaden mycket av sin välbevarade karaktär.

Ramsåsa 22:12

Gatehuset är ett exempel på en byggnad som har ytskikt som är ganska sentida men troligen en välbevarad stomme. Stommen och byggnadens karaktär med stående locklistpanel är viktiga att bevara.

Ramsåsa 22:25

Indraget en bra bit från byvägen ligger byns kanske yngsta bostadshus, en tidstypisk villa 1970-talet. Den är uppförd med fasader i rött tegel och har en för tiden karaktäristisk utformning av gaveln med balkong och indraget parti i bottenvåningen. Sadeltaket är belagt med mörka betongpannor.

Byggnaden är tidstypisk och kan genom fasadmaterialet, rött tegel, sägas anknyta till omgivningen. Det finns flera byggnader i byn som ligger indragna från gatan så den avvikelser

från traditionell bebyggelse gjordes redan under 1920- och 30-talen då flera villor uppfördes på detta sätt i byn. Byggnadens proportioner skulle ha uppfattats som mindre väl anpassad till sin omgivning om det inte varit för egnahemsbebyggelsen från 20-30-talen.

Icke utflyttade gårdar i byn

Vid byns östra infart finns ett par gårdar som inte flyttades ut vid skiftet. Exempel på det är Ramsåsa 49:1 (nedan). Gårdens historia beskrivs i föregående bevarandeplan. Där uppges att boningshuset är från mitten av 1800-talet, men att det byggts om genomgripande under 1940-talet. Idag kan vi se att det inte längre används som bostadshus utan som förråd och garage. Ekonomibygnaderna har byggts ut och byggts om. Gårdens kulturhistoriska värde ligger främst i kontinuiteten. Man kan säga att det är bättre att det gamla boningshuset har återbrukats till en annan funktion än att det rivits.

En annan gård i byn är **Ramsåsa 49:2** som inte ligger så långt från 49:1. Gårdens byggnader uppges vara byggda under 1850-talet och även dessa är ombyggda under 1940-talet.

Ekonomibygnaderna på 49:2.

Gårdarna Ramsåsa 13:7 och Ramsåsa 15:20. På 13:7 finns ett bostadshus som troligen är något senare än ekonomibygnaderna. Både bostadshus och ekonomibygnader har byggts om och förändrats men gårdsbildningen är troligen äldre.

Bostadshus av typen egnahem från 1920- och 30-talen

I Ramsåsa finns en relativt stor andel byggnader som är uppförda under perioden 1920-30-tal. Vid byns östra infart ligger ett antal sådana hus. Gemensamt för dem är deras fria placering i förhållande till annan bebyggelse och fasadmaterialet. De ligger indragna från gatan och har rejäla tomter så att de inte ligger omedelbart intill grannens hus, till skillnad från de traditionella gatehusen. De har nu funnits i byn under så lång tid att de gällande det kulturhistoriska värdet, bör likställas med korsvirkeshus och andra äldre byggnader. För att bibehålla deras värde och betydelse för bymiljön bör deras karaktär och detaljutförande beaktas.

Ramsåsa 22:9

Ett hus av egnahemstyp, troligen från 1930-talet. Byggt med fasader i rött tegel lagda i kryssförband. Trelufts-fönster med karmar och bågar målade i olika färg. Även uthuset är uppmurat i rött tegel. I ett takfall finns en takkupa som visserligen är ganska stor men den är utformad med ett smäckert detaljarbete vilket något minskar intrycket av att den är stor. Huset är typiskt för sin tid och välbevarat.

Ramsåsa 22:26 och 17:17

De båda byggnaderna kan jämföras med 22:9, de är av liknande typ och ålder. De senare tillbyggnaderna har inte anpassats till den befintliga byggnaden något som påverkar det kulturhistoriska värdet. Ramsåsa 17:17 är tillbyggt på baksidan vilket inte påverkar gatumiljö i samma utsträckning.

Ramsåsa 13:20

Detta hus påminner om de andra egnahemsbyggnaderna i Ramsåsa vad gäller storlek och taklutning men valet av gult fasadtegel och detaljernas utformning tyder på att det är byggt senare. Troligen är huset uppfört under 1940-50-talet. Den välbevarade byggnaden utgör en årsring i Ramsåsas bebyggelsehistoria.

Ramsåsa 33:1

Byggnaden är uppförd med fasader klädda i rött tegel med utkragad takfotslist. Taket är belagt med svart tegelimiterande plåt. På trädgårdssidan finns en senare tillbyggnad uppförd i avvikande fasadmateriäl. Byggnadens karaktär bör inte vidare förändras.

Ramsåsa 33:1.

Föregående byggnadsinventering

Den föregående bevarandeplanen upprättades 1979. I den avgränsas en miljö och benämns som värdefull. Några byggnader i denna miljö

utmärks enskilt som kulturhistoriskt och/eller miljömässigt värdefulla. I bevarandeplanen ges anvisningar för byggnader inom område betecknat som värdefull miljö. Det ges också rekommendationer för underhåll av bybebyggelsen i övrigt. I bevarandeplanen diskuteras även detaljer och egenskaper hos äldre byggnader som ger dem deras karaktär i byn. Det förefaller inte som om det inte skett några större förändringar i byn sedan dess. Möjligen har en del förändringar vad gäller jordbrukets ekonomibyggnader ägt rum. I något fall har byggnaderna förändrats genomgripande interiört men bibehållits exteriört i någorlunda skick.

Kulturlandskapet idag

Bebyggelsen i Ramsåsa har idag samma utbredning som den hade i början av 1900-talet då häradskartan upprättades. Bebyggelsen ligger företrädesvis norr om den östvästliga bygatan och i korsningen där vägen delar sig i en nordlig och en västlig förgrening. Vägnetet och placeringen av kyrkan i mitten av byn vid vägkorsningen har varit detsamma sedan 1800-talets början då

Skånska rekognoseringskartan upprättades. De tre huvudvägarna kan alltså antas vara minst tvåhundra år gamla och kanske ännu äldre med tanke på att kyrkan legat här sedan tidig medeltid.

Intressant att notera på Skånska rekognoseringskartan är den samling gårdar som är belägna i den norra delen av Ramsåsa. Dessa benämns "Lilla Ramsåsa". I Ramsåsa

låg förr flera av gårdarna under Kåseholm. Vid enskiftet bestämmer Kåseholm att de hemman som ligger under godset skall flyttas ut till den norra delen av Ramsåsa vilket innebär att de kommer att ligga precis söder om Kåseholms gods. Hemman nr 6, 7, 10, 16, 18, 24, 25 och 26

flyttas ut. Denna del av Ramsåsa har tidigare varit dels allmäning, dels inmark. Det verkar dock som att gårdarna inte erhåller varsitt skifte eftersom enskifteskartan uppvisar ett enda stort skifte med ovan nämnda nummer utan skiftesgränser. Först på 1850-talet erhåller gårdarna varsitt skifte och bytomten ”Lilla Ramsåsa”, såsom det såg ut på Skånska rekognoseringskartan, sprängs.

Ett stort vattendrag löper igenom byn. Detta vattendrag är det mest värdefulla då det löper

igenom bytomten vilket historiskt sett varit av stor betydelse för lokaliseringen av byn.

Enligt Prästrelationerna från Skåne och Blekinge fanns det i Fåglasång som ligger strax öster om Ramsåsa en kvarn med namnet Fåglasångs Mölla. Kvarnen och kringliggande gårdar finns kvar än idag och är en mycket välbevarad miljö. De har inte ingått i inventeringen men har trots det både ett stort kulturhistoriskt och upplevelsemässigt värde.

Åtgärder för Ramsåsa

Hur skall då detta kulturhistoriska värde bevaras? Byggnadernas karaktär bör bibehållas. Byggnaderna skiljer sig åt i ålder och utseende. Varje tid har sett byggnadsskicket varieras och förändras. Naturligtvis kan man uppfatta 1900-talets villa- och egnahemsbyggande som ett lika stort avsteg från traditionen som grupphusbebyggelsen från 1980-talet. Om några år kommer kanske samtidigt betrakta grupphusbebyggelsen som en intressant årsring i Ramsåsas utveckling. Att vi accepterar hur byn ser ut idag betyder inte att man ger fritt spelrum. Nyttillskott i och kring miljö ska anpassas till det befintliga. En god medvetenhet om samhällets kulturmiljövärden är en förutsättning för att bebyggelsemiljön ska bevaras på lång sikt. Av medvetenheten följer en önskan om att sköta och underhålla byggnaderna. Hur ska då underhåll gå till?

Allmänna råd vid underhåll och ombyggnad

- De olika karaktärsdragen för byggnadstyperna som redogjorts för under kapitlet "Ramsåsa idag" bör bevaras för ett högt kulturhistoriskt värde i Ramsåsa skall bibehållas. Karaktärsdragen har skiftat genom tiderna och därför är det viktigt att utgå ifrån varje enskild byggnads särdrag. Exempelvis är många skånska hus uppförda utan gavelutsprång och med litet takutsprång. Dessa byggnader ska inte förses med utskjutande tak med förebild i nordligare trähusbyggnade.
- Det är inte endast "gamla" hus som har ett värde. Det kan finnas lika stor anledning att bevara ett välbevarat hus från 1950-60-talen som ett 1800-talshus. Skillnaden är att det idag finns fler bevarade efterkrigstida hus och det är bland annat därför som de inte värderas lika högt. Tänk på att dagens ombyggnation och nyproduktion blir morgondagens kulturarv.
- Om man har behov av att inreda en vind eller bygga till är det viktigt att anpassa åtgärderna till byggnadens förutsättningar. Takkupor bör hellre göras små och fler än stora och få. I en del fall medför takkupor och tillbyggnader så stora förändringar att de helt ska undvikas.

I många fall är det bättre att placera kupor eller takfallsfönster åt gårdssidan av huset. Uterum, garage och uthus bör ges en utformning som underordnar sig bostadshuset och tar hänsyn till detta.

- En byggnads karaktärsdrag kan vara bibehållna från den tid då den uppfördes. Den kan också vara präglad av senare förändringar och tillskott som gjorts. Om inte byggnaden utsatts för genomgripande förändringar som på ett avgörande sätt avviker från byggnadens karaktär, finns det ingen anledning att radera senare tiders tillskott. Det blir alltid en avvägning om man ska försöka "stilrestaurera" d.v.s. återföra byggnaden till en tidigare utformning eller om man ska betrakta förändringarna som intressanta årsringar i en pågående process.
- Innan större åtgärder påbörjas är det bra att ta reda på så mycket som möjligt om byggnaden, till exempel genom att fråga tidigare brukare och grannar. Detta för att veta vilka material som använts och vilka förändringar som gjorts.
- En byggnad bör underhållas kontinuerligt med små insatser. Det minskar risken för att stora genomgripande förändringar blir påkallade.
- Värdera det hantverksmässiga, med detaljrikedom och kvalitet. Även små detaljer kan ha en stor betydelse för hur en byggnad upplevs.
- Äldre fönster är ofta tillverkade i trä av hög kvalitet. I många fall är det en god idé att restaurera ett äldre fönster även om det ytligt ger intryck av att vara i dåligt skick. Även om enstaka delar är dåliga kan en duktig hantverkare iståndsätta de flesta äldre fönster. Förutom kvalitetsaspekten har fönstren en stor betydelse för hur ett hus uppfattas. Ett äldre fönsterglas har estetiska kvalitéer som ett nyttillverkat glas inte besitter. Bågar och spröjs är avpassade efter byggnaden och gjorda för att passa just där. Att ersätta ett sådant fönster med ett fabriksstillverkat ger byggnaden ett mindre kulturhistoriskt värde. Även dörrar som är utformade efter

byggnaden bör restaureras istället för att bytas ut. Lika lite som man skulle drömma om att sätta in en ny byrålåda i en äldre byrå borde man sätta in en ny icke anpassad dörr i ett äldre hus. Tänk på att underhåll och små reparationer alltid blir billigare än att köpa nytt. Om man trots allt väljer att sätta in nya fönster är det att föredra om man väljer de befintliga som förlaga.

- Kulörer på byggnader och plank påverkar inte endast den enskilda fastigheten utan även de omkringliggande. För att bibehålla en byggnads karaktär och dess kulturhistoriska värde bör dess färgsättning anknyta till den karaktär byggnaden dominerar av.
- Blanda inte moderna tekniker och material med äldre. Exempelvis bör man inte laga skador på en mur putsad med kalkbruk med betong. Detta eftersom de båda brukssorterna har olika egenskaper och betongen är alltför stark vilket kan medföra skador på underlag eller omgivande putsytor.
- En del äldre tekniker kan förefalla tidsödande men kan på lång sikt faktiskt vara tidsbesparande om man utför ett grundligt förarbete. Exempel på det är målning med linolja på trä. En yta tidigare struken med linolja kan enkelt strykas med ny linolja. Fördelarna med en traditionell produkt som linolja är att effekten på lång sikt är känd. En del av de sentida produkterna fungerar inte så bra i samband med äldre underlag.
- En del material börjar bli besvärliga att få tag i, exempelvis eternit vilket även är farligt att bearbeta och deponera. Det finns produkter på marknaden som kan användas när man behöver komplettera exempelvis ett tak belagt med eternit. Som ersättning för eterniten finns exempelvis en asbestfri produkt kallad embonit. Andra material kan man få tag i hos firmor som handlar med begagnat byggmaterial. Behöver man en gammal dörr eller ett fönster finns det ofta att få efter lite efterforskande.
- En del material har ytligt sett vissa likheter men valet av material kan ha avgörande konsekvenser för hur byggnaden eller miljön uppfattas. Exempel på detta är lertegelpannor kontra betongtegelpannor eller tegelimiteran-

de plåt. En lertegelpanna ger ett smäckrare utseende än de grövre betongpannorna. Den tegelimiterande plåten ger ett stelt och livlöst utseende. En annan fördel med tegel är att materialet är mycket hållbart och behöver man ersätta en ensstaka panna är det enkelt gjort till skillnad från att byta ett större stycke plåt.

- Trädgårdar kan innehålla stora kulturhistoriska värden förutom estetiska värden eller bruksvärden. I en del fall är trädgård och bebyggelse tänkta som en enhet. En äldre trädgård kan innehålla många växter, som ger fastigheten, och kanske ett helt kvarter, dess karaktär. Växternas i en trädgård kan ge mycket information om hur en byggnad använts. En äldre trädgård liksom ett hus kan dölja mycket som förtjänar att upptäckas. Låt därför en hel växtsäsong förflyta innan trädgården åtgärdas.
- Samspelet mellan byggnad och trädgård är viktigt. Ett äldre hus med en anpassad trädgård präglas av rabatter, trädgårdsland, fruktträd och gångar medan ett hus från 1970 kanske är omgivet av vintergröna växter och sammanhängande gräsytor.
- Vid nyproduktion ska hänsyn tas till omgivande bebyggelse. Här är byggnadens skala, fasadmaterial, takmaterial och takfallslutning viktiga. Det är viktigt att fundera på byggnadens läge på tomten och hur stor del av tomten som är lämplig att bebygga.

Särskilda riktlinjer för Ramsåsa

- Ramsåsa innehåller byggnader av olika karaktär och från olika tider. Det finns många olika fasadmaterial vilket kan förklaras av de skilda tillkomsttiderna. Trots detta är det traditionella material som maskinslaget tegel, korsvirke och puts som dominerar och bör så även göra i framtiden.
- Det finns en del sträckor av gatorna i byn som är belagda med grus och dessa bör förbli grusade.
- Det är viktigt att behålla den enkla karaktären vilket ger en aning om hur det kan ha sett ut i byn under äldre tid. Byggnaderna i Ramsåsa är inte några högre ståndsbyggnader

utan relativt enkla. De äldre byggnaderna ligger nära gatuliv medan de yngre ligger mer tillbakadragna. Byggnaderna framstår alltså som ganska varierande i utformningen men med en gemensam skala. I Ramsåsa, liksom i många andra byar, skiljer sig kyrkan från övrig bebyggelse genom sin storlek, ålder och utförande.

- Flera av de äldre husen har tak av fasettlagd eternit, lertegel eller plåt i äldre utförande. Hus med dessa takmaterial har oftast ett litet tak- och gavelutsprång. De nätta proportionerna på dylika tak gör att de passar till äldre hus varför de bör bibehållas. Dessa material har dessutom en patina som nyare material, t.ex. tegelimiterande plåt, inte får.
- En del hus, framförallt egnahemshusen i rött tegel, har försetts med oproportionerligt stora takkupor och verandor. Detta påverkar det kulturhistoriska värdet och inte minst den enhetlighet som dessa hus annars hade utgjort. Obrutna takfall passar bäst på smala och långsträckta hus som aldrig tidigare varit försedda med takkupor.
- Flera av husen har ingen eller en väldigt enkel utformning med häckar framför huset vilket ger byn dess karaktär. Intimiteten förstärks av att husen norr om vägen ligger på en slänt och har trappor som leder ner till gatan. Den öppna och lantliga karaktären bör bevaras.

Om varsamheten i lagstiftningen

Varsamhet vid ändring av byggnad är ett begrepp som infördes i samband med antagandet av Plan och bygglagen. Kravet är uttryckt som en hänsynsregel eller utgångspunkt, som gäller vid alla ändringar, om- och tillbyggnader i hus. Lagens mening är att ändringarna skall göras med hänsyn till byggnadens karaktär. De värden som ger karaktären och som särskilt räknas upp i lagtexten är byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, konstnärliga och miljömässiga.

Lagen talar alltså om hur, på vilket sätt, ändringar skall utföras, inte att man inte får göra dem. Varsamhet kan bland annat innebära att:

- Bibehålla fönster och dörrars storlek, utformning och placering.

- Bibehålla fasadens karaktär dvs att inte putsa tegelfasader och omvänt att inte sätta tegel, trä eller plåt på putsade fasader.
- Det kan också innebära att vid ändring återställa fasader som klätts in med förvanskande material.
- Bibehålla takets karaktär dvs takvinkel, taksprång och taktäckningsmaterial samt anpassa takkupor till takets storlek och byggnaden i övrigt.
- Vid ommålning ge byggnaden en färgsättning som stämmer överens med byggnaden och dess omgivning.

Utgångspunkter för kulturhistorisk värdering

Vår värdering utgår från att orternas bebyggelsekaraktär skall kunna bevaras och utvecklas. En Orts karaktär är uppbyggd av både allmänna drag i bebyggelsen som tak- och fasadmaterial, utformning, byggnadstyper m.m. samt särskilt tongivande byggnader. Till denna miljömässiga karaktär har vi också lagt kulturhistoriska aspekter. Syftet är att bevara och utveckla bebyggelsens allmänna karaktär och samtidigt kunna förstå en Orts historiska utveckling genom bevarade byggnader och bebyggelsemiljöer.

Kyrkor är ofta landsbygdens största, äldsta och mest påkostade byggnadsverk. De dominerar miljön och många människor har en stark relation till kyrkobyggnaden. Kyrkor lyder under Kulturminneslagstiftningen. Samtliga kyrkor, kyrkogårdar och kapell har getts skyddsbestämmelser (q1). Prästgårdar ingår i den kyrkliga miljön och har också värderats högt.

I stort sett samtliga orter har sitt ursprung i bondbyar. För att denna karaktär skall kunna bibehållas har vi värderat bondgårdar som ligger inne i orterna högt. Välbevarade bondgårdar har föreslagits skyddsbestämmelser med exteriört skydd (q1) och andra har föreslagits skyddsbestämmelser (q2) eller varsamhetsbestämmelser (k).

Allmänna lokaler och verksamhetslokaler som skolor, fattighus, kommunalhus, folkrörelselokaler, smedjor, lokalföreningar, lanthandelsbutiker, etc speglar den historiska utvecklingen och har värderats högt. Mycket välbevarade byggnader

har föreslagits skyddsbestämmelser (q1) och mindre välbevarade har föreslagits skyddsbestämmelser (q2) eller varsamhetsbestämmelser (k).

Järnvägen har haft stor betydelse för samhällsutvecklingen och järnvägsstationer och byggnader inom stationsmiljön har därför värderats högt. Välbevarade järnvägsstationer och andra välbevarade byggnader inom stationsmiljöer har föreslagits skyddsbestämmelser med rivningsförbud och exteriört skydd (q1). Mindre välbevarade järnvägsstationer har föreslagits skyddsbestämmelser med rivningsförbud (q2). För andra byggnader har föreslagits varsamhetsbestämmelser (k).

Bostadsbebyggelse har sällan getts skyddsbestämmelser. Endast mycket välbevarade och ofta äldre bostadsbyggnader har föreslagits skyddsbestämmelser (q1). Välbevarad och typisk bostadsbebyggelse har föreslagits varsamhetsbestämmelser (k). För övriga befintliga byggnader gäller den generella varsamheten.

Beteckningar och skyddsbestämmelser som används vid tillämpning av plan- och bygglagen:

Ingen beteckning: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 1§ för ny bebyggelse samt generella krav på varsamhet för befintlig bebyggelse enligt 3 kap. 10§.

k: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 10§. Det gäller byggnader där varsamhetskravet särskilt skall uppmärksammas vid lovgivning och planläggning.

q1: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud med exteriört skydd. Detta gäller de byggnader som idag har så välbevarade detaljer, som t. ex. originalfönster, originalputs, verandor med snickarglädje, att de inte går att byta ut eller övertäckas.

q2: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud och stomskydd. Detta gäller de byggnader som har en stor historisk betydelse men som inte är så välbevarade i alla detaljer eller originaldelar. Det gäller också sådana byggnader vars fasader blivit

inkladda men som är möjliga att återställa.

Kulturhistorisk värdering av bebyggelsen i Ramsåsa

Värderingen ger en vägledning till hur och vilken bebyggelse som särskilt bör uppmärksammas vid lovgivning och/eller ges varsamhets- och skyddsbestämmelser i planarbetet. För att underlätta detta arbete hänvisar våra värderingskategorier direkt till den uppdelning som finns i plan- och bygglagen.

Samtliga fastighetsbeteckningar i Ramsåsa. b1 betyder byggnad 1, b2 byggnad 2 osv. Byggnad 1 betecknar bostadshus och övriga byggnader är ekonomihus och dylikt.

k:

13:19, b1
13:20, b1
13:22, b1
13:29, b1, 2, 3 och 4
13:7, b1 och 2
15:16, b1
15:21, b1, 2 och 3
17:17, b1 och 2
22:12, b1 och 2
22:26, b1
23:6, b1 och 2
2:20, b1
2:5, b1, 2, 3, 4 och 5
33:1, b1 och 2
35:b1
49:1, b1

q2:

22:13, b1 och 2
22:9, b1 och 2
38:1, b1
49:1, b2 och 3
49:2, b1 och 2

q1:

13:23, b1 och 2
17:15, b1, 2 och 3
30:1, b1
32:1 b1, 2 och 3
55:1, kyrkan

Skötselråd för omgivande landskap

Västermossen finns kvar och flertalet av de små smala, avlånga skiftena är än idag fördelade på bönderna i byn. Det är viktigt att det förblir så här för att kunna förstå byns historiska utveckling. Från sin lilla torvlott, oftast långsmal, kunde man ta torv för att elda med. Uppdelningen av mossarna gjordes i varje by och är karaktäristiskt för i stort sett varje skånsk bys historia.

I Ramsåsa finns än idag flera vattendrag som inte blivit kulverterade. De vattendrag som är av störst vikt är dels Trydeån och dels de vattendrag som markerar byns gräns. Trydeån flyter genom Ramsåsa i östvästlig riktning, söder om bytomten. Från ån har det tidigare flutit en mindre bäck genom bytomten. Trydeån har säkerligen spelat roll vid placeringen av byn, strategiskt nära vattendraget men dock på behörigt avstånd för att undvika översvämningar. Eftersom den inte har blivit rätad är det av vikt att låta ån förbli slingrande. En skyddszon på minst sex meter bör anläggas utmed åkermark. Här bör man inte sprida bekämpningsmedel och konstgödning. Det är av stor vikt att inga kemikalier hamnar i vattnet. De öppna vattendragen är inte bara kulturhistoriskt intressanta utan även av stor vikt för bland andra insekter, fjärilar, fåglar och däggdjur.

Ett intressant kulturspår är flishålet sydväst om bytomten som visar på hur man tidigare brutit flis här. På äldre kartor hade denna bit egen fastighetsbeteckning. Hålet har tidigare tillhört Kåseholm. På kartor finns det två olika fastighetsbeteckningar och anledningen är att det funnits två olika flislotter där den andra tillhört Högestad. På Högestads lott började man dock aldrig bryta flis. Skötselrådet är att hålla flishålet öppet och att kontinuerligt röja bort sly.

Ingen plantering bör ske på den historiska inmarken. Undvik även salix. På inmarken bör konventionell brukning fortsätta med hänsyn till befintliga natur och kulturvärden.

På den historiska utmarken är det möjligt att plantera på mark som idag är skog och har så

varit under lång tid. Man bör dock undvika främmande trädslag såsom gran och lärk. Äldre betesmarker på den historiska utmarken bör inte planteras då de ofta innehåller höga natur- och kulturvärden.

Samtliga stengården/stensträngar bör skötas. Av speciell vikt är de som markerar en fastighetsgräns. Ramsåsa har än idag ett kulturlandskap med tydliga spår från skiftesreformen i form av de stengården/stensträngar som anlades efter skiftet. I Ramsåsa har sammanslagningarna varit få. De som har genomförts har inte påverkat strukturen med kvadratformade fastighetsindelningar som tillsammans med gårdarnas lägen, ofta en bit från genomfartsvägen, blivit ett kännetecken för Ramsåsa by, åtminstone norr om Tryde ån. Söder om Trydeån har flera förändringar skett som förändrat kulturlandskapet.

I norra Ramsåsa finns en betesmark med höga natur och kulturvärden. Den är med i näst högsta klass i ängs och hagmarksinventeringen. Här finns bl.a. den unika lövgrodan som tack vare ett kontinuerligt bete har funnit en fristad här. Här finns också ett flertal äldre ekar som också kräver kontinuerligt bete. Betesmarken tillhör idag Kåseholm. Allmänna skötselråd för en äldre betesmark. Betesdjuren bör släppas så tidigt som möjligt då de flesta växter är smakligast på ett ungt stadium. Rójning skall ske av igenväxningsvegetation dvs vegetation som har tillkommit på grund av för dåligt betestryck. Träd och buskar präglade av betesdjuren behålls. Ädelövträd, enebuskar, bärträd och bärbuskar behålls liksom äldre träd och döda träd.

Den norra delen av Ramsåsa som enligt Skånska rekognoseringskartan benämns ”Lilla Ramsåsa” är en intressant del i Ramsåsa bys agrarhistoria. Det visar hur ett gods dominerar en trakt och bestämmer att dess underlydande gårdar skall flyttas ut och bilda en egen liten enhet som senare skiftas. Denna gräns bör därför i framtiden inte brytas pga fastighetssammanslagningar.

Handlingsprogram

Tomelilla kommun har det yttersta ansvaret för kulturmiljöerna i kommunen. Därmed inte sagt att kommunen skall svara för att kulturmiljöerna tas om hand och så har heller aldrig varit fallet. De största insatserna utförs, och har alltid utförts, av enskilda i samband med underhåll av fastigheter och brukande av landskap.

Ett kulturmiljöprogram är en bra grund för kulturmiljöarbetet i kommunen. Det kan emellertid inte stå som ensam garant fört att kulturmiljöerna bevaras och utvecklas på ett positivt sätt. Kulturmiljön är som miljö i övrigt en del av samhällslivet och förändras i takt med detta.

Större förändringar, som konjunkturer, strukturförändringar inom jordbruket och inträdet i EU, kan den enskilda kommunen inte råda över utan måste istället följa och anpassa sig efter dessa. Olika typer av handlingsprogram måste därför tas fram så att kulturmiljöarbetet kan vara aktivt, följsamt och en självklar del av samhällsutvecklingen.

Ett handlingsprogram för kulturmiljöarbetet Tomelilla kommun bör innehålla följande punkter:

Förankring. För att kulturmiljöprogrammet skall få avsedd effekt krävs att den förankras. För att kunna förankra kulturmiljöprogrammet ut i kommunen krävs att detta är förankrat internt inom kommunen. Ett kulturhistoriskt perspektiv, eller att en kulturmiljö berörs, kan finnas med i ett stort antal beslut. Det är således inte bara en angelägenhet för miljö- och byggnadsnämnden eller nämnden för kultur, fritid och turism utan för hela den kommunala förvaltningen.

Utbildning. Trots att människan i det moderna samhället är mer rörlig än tidigare så är var-

dagsmiljön fortfarande begränsad. Kunskap om vardagsmiljöns historiska framväxt och kvalitéer är avgörande för hur man förhåller sig till den. Denna kunskap förmedlas bäst genom att studier av vardagsmiljön läggs in i skolarbetet på alla nivåer, från förskola till gymnasium. Kulturmiljöprogrammet, och särskilt den Kulturhistoriska översikten, kan i många sammanhang vara en lämplig utgångspunkt för sådana studier.

Hembygdsrörelsen. Hembygdsföreningarna är ideella organisationer som värnar och levandegör kulturarvet. I Tomelilla kommun utför de ett omfattande arbete och vårdar också ovanligt många byggnader med stora kulturhistoriska värden.

Fysisk planering. Kulturmiljöprogrammet bör vara en självklar utgångspunkt i hanteringen av bygglov- och planärenden samt ligga till grund för den översiktliga planeringen.

Kulturturism. Kulturturism är en ständigt ökande näring och det finns goda förutsättningar för kulturturism i Tomelilla kommun. Kulturmiljöprogrammet är ett bra stöd i detta arbete och i samarbetet med näringsliv, hembygdsföreningar och turistorganisationer.

Landsbygdsutveckling. Lantbruket har under senare delen av 1900-talet genomgått en omfattande strukturförändring. Sedan inträdet i EU finns landsomfattande program och stöd för omställning av jordbruket och landsbygdsutveckling. Ett levande jordbruk och en levande landsbygd är avgörande för flertalet kulturmiljöer i Tomelilla kommun. Kommunen bör därför aktivt arbeta med landsbygdsutveckling i samarbete med byalag, lantbrukare och deras organisationer.

Informationsinsatser. Kulturmiljöprogrammet bör helt eller delvis vara tillgängligt på kommunens hemsida. Andra viktiga insatser är skyltning, broschyrer och guidning.

Litteraturtips

Byggnadsvård

Idag finns ett stort antal titlar med anknytning till byggnadsvård och traditionella tekniker samt material. Nedan ges några exempel.

Barup, K. & Edström M., Handbok i sydöstskånsk byggnadsteknik." Sydöstra Skånes Samarbetskommitté SÖSK. Ystad 1993.

Björk, C., Kallstenius, P. & Reppen, L., "Så byggdes husen 1880-1980". Statens råd för byggnadsforskning och Stockholms stadsbyggnadskontor 1983.

Björk, C. & Reppen, L., "Så byggdes staden". Svensk byggtjänst, Västervik 2000.

"Byggnadsmålari med traditionella färgtyper". Informationsblad från Riksantikvarieämbetet, 1989.

Drejer C, Jerkbrant C., Wikner, C-E, "Arkitekter om färg och måleri". Stockholm 1992.

Engdahl, C., Dranger-Isfält, L., "Bostadsbyggelsen från 1930- och 40-talen, varsam ombyggnad". Byggforskningsrådet Stockholm 1989.

Engdahl, C., & Dranger-Isfält, L., "Stenhusen 1880-1920, varsam ombyggnad". Byggforskningsrådet, Stockholm 1983.

"Fönster, historik och råd vid renovering". Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Stockholm 1996.

Gysinge katalog: "Reservdelar till gamla hus." "Hantverket i gamla hus". Byggförlaget och Svenska föreningen för byggnadsvård, 1998.

Hidemark, O., Stavenow-Hidemark, E., Söderström, G. & Unnerbäck., A., "Så renoveras torp och gårdar". Västerås 1995.

Holstein, Å., "Köpa hus" Svensk byggtjänst, Oskarshamn 2000.

Humble, O., (red.), "Äldre murverkshus, reparationer och ombyggnad". Byggforskningsrådet Stockholm 1990.

"Kulturminnesvårdsprogram för Skåne. Del Kristianstads län". Länsstyrelsen i Kristianstads län, 1984.

Torgny Ove: "Skånelängor". Lund 1975.

"Tänk efter före - vid ändringar och underhåll av byggnad". Boverket 2000.

Landskapsvård

Bengtsson, R. M.fl. 1996. "Svenska landsvägsalléer". SLU. Alnarp.

Bergendorff, C. & Emanuelsson, U. 1982. "Skottskogen - en försummad del av vårt kulturlandskap". Sv.Bot.Tidskrift. 76:91-100

Blomkvist, N. 1993. "Läsa landskap. En fält-handbok om svenska kulturmiljöer". Utbildningsradion, Stockholm

Brusewitz, G. & Emmelin, L. 1985. "Det föränderliga landskapet". Stockholm.

Campbell, Å. 1935. "Emellan skogen och plogen". Sv. Kulturbilder. Band 4.

Campbell, Å. 1928. "Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet". Uppsala universitet.

Campbell, Å., 1928, "Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet, etnografisk studie över den skånska allmogens äldre odlingar, hägnader och byggnader", Uppsala.

Cserhalmi, N. 1997. "Fårad Mark". Bygd och Natur 1997, Stockholm

Dahl, S. 1989. "Studier i äldre skånska odlings-system". Meddelanden serie B 69, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.

Edman, S & Hagman, T. 1988. "Bondens landskap". Svenska Naturskyddsföreningens årsbok.

Edman, S & Axelsson, T. 1996. "Erik och Sigvard - men sen då? Folk och få på tröskeln till 2000-talet". Örebro.

Ehrensverd, U. 1985. "Fältmättningsbrigadens rekognosceringskarta över Skåne 1812-20.

Ekeland, K. & Svensson, R. (red). 1996. "Äldre tiders odling - trädgårdsväxter, gamla grödor och ogräs". Nordiska förbundet för kulturlandskap, Hudiksvall.

Ekstam, U. & Forshed, N. 1996. "Äldre fodermarker". Naturvårdsverket, Stockholm.

Ekstam, U. Aronsson, M & Forshed, N. Ängar. "Om naturliga slättermarker i odlingslandskapet". Stockholm.

Emanuelsson, U. M.fl. "Det skånska kulturlandskapet". Lund.

Emanuelsson, U. 1987. "Skånes vegetationshistoria. Svensk geografisk årsbok 63". Lund.

- Gadd, C. (red). 2000. "Den agrara revolutionen. 1700-1870". Stockholm.
- Hedin, P. 1997. "Ett historiskt landskap. Strövtåg under fyra årstider".
- Jordbruksverket. 1998. "Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården". Jönköping.
- Linné, C. von. 1751. "Skånska resa - förrättad år 1749". Sydow, C-O. (red.). Stockholm.
- Länsstyrelsen i Kristianstad Län, 1996, "Från Bjäre till Österlen".
- Länsstyrelsen i Kristianstad Län, 1995, "Den skånska allén".
- Myrdal, J. (red). 1999. "Jordbruket under feodalismen 1000-1700", Stockholm.
- Nilsson, P. 1997. "Den gamla byn". Stockholm.
- Rackham, O. 1995. "The history of the countryside". London.
- Riksantikvarieämbetet. Mårten Sjöbeck. 1998. "Fotografier av ett svunnet kulturlandskap".
- Riksantikvarieämbetet. 1993. "Vad berättar en by? Studier till kulturmiljöprogram för Sverige".
- Riksantikvarieämbetet. 1996. "Odlingslandskapet - en lång markanvändningshistoria".
- Riksantikvarieämbetet. 1994. "Skötsel av kulturvården i odlingslandskapet". Faktabladserie
- Sporrong, U. 1996. "Odlingslandskap och landskapbild. Studier till kulturmiljöprogram för Sverige". Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Helmfrid, S. (red). 1994. "Kulturlandskapet och bebyggelsen". Stockholm.
- Selinge. K-G (red). 1994. "Kulturminnen och kulturmiljövård". Stockholm.
- Tollin C. 1991. "Ättebackar och ödegården. De äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövården". Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Welinder, S. (red). 1998. "Jordbrukets första fem tusen år 4000f.Kr. - 1000 e.Kr". Stockholm.

Källor - arkiv och litteratur

- Campbell, Å. 1928. Skånska bygder under förra hälften av 1700-talet. Lantmäteriet i Kristianstad, kartor med tillhörande handlingar
- Gillberg, J L. 1980. Historisk, oeconomisk och geographisk beskrifning öfver Christianstads län 1767. Lantmäteriverket i Gävle, kartor
Regionmuseets arkiv
- Kulturnämnden i Tomelilla kommun. 1979. Ramsåsa.
- Ramsåsa åldermannagille/byalag. Vår församling
- Ramsåsa - sammanställning av publicerade artiklar och undersökningar.
- Wallin, C (red). 1981. Kristianstads län 1762, en ekonomisk-topografis beskrivning.

Lagstiftning

“Det är särskilt beträffande lantsamhällen, som lagar och författningar kunna vara till stor nytta, i den mån de icke endast rent negativt hindra ett fullt och olämpligt byggande, utan även i direkt positiv riktning bidra till att framalstra det ändamålsenliga och vackra, samt att befästa känslan härför hos den enskilde.” Citatet är taget ur *Praktiska och hygieniska bostäder. Betänkande och förslag* av Osvald Almqvist, Stockholm 1921.

Citatet ovan är med sin smakfostrande hållning förlegat men speglar samtidigt lagstiftningens dubbla natur. Våra lagar är ett stöd för att bevara sådant som är värdefullt samtidigt som det givetvis kan upplevas hindrande och byråkratiskt. Som privatperson kommer de flesta i kontakt med kulturmiljövärden i lagstiftningen i samband med att de skall göra en om-, till-, eller nybyggnad. Det kan då gälla att byggnaden i sig eller miljön kring den har särskilda kulturvärden eller att det finns en fornlämning på tomt.

De krav på hänsyn, varsamhet och skydd som finns för bebyggelsens kulturvärden kan jämföras med hastighetsbestämmelserna i trafiken. I tätbebyggda samhällen får man köra i 50 km/h och på vissa gator, som vid skolor, bara i 30 km/h. Utanför samhällena ökar högsta tillåtna hastighet till 70 km/h ända upp till 110 km/h på motorväg. Förutsättningarna för att få köra är att man har körkort och att fordonet är skattat och besiktigat.

När det gäller reglerna för kulturvärden i bebyggelsen är det inom samlad bebyggelse som kraven på anpassning och varsamhet är som störst och vid särskilt värdefulla byggnader finns krav på skyddsbestämmelser. Utanför tätbyggt område gäller fortfarande varsamhet men kraven är inte så höga och inom exempelvis nyare industriområden ställs ofta låga krav på anpassning och varsamhet.

Ansvaret för skydd och vård av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer är fördelat på stat, kommun och enskilda.

Som instrument har samhället inrättat olika typer av bestämmelser i lagstiftningen samt i vissa fall ekonomiska stöd. Staten skall ge skydd åt det allra värdefullaste och har huvudansvaret för ett långsiktigt bevarande. Statens instrument är Kulturminneslagen, KML och Miljöbalken genom vilka kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer kan få status av byggnadsminne, riksintresse, naturreservat eller kulturresevat. På kommunal nivå kan byggnader och bebyggelsemiljöer bli skyddade i detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen, PBL. Det bästa skyddet och den bästa vården får bebyggelsen av alla de intresserade ägare som vårdar merparten av den svenska kulturmiljön.

Plan- och bygglagen, PBL

Medstödavplan-ochbygglagenkan kommunerna ge kulturhistoriskt värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer ett skydd mot rivning eller förvanskande ändring genom att meddela skyddsbestämmelser, så kallad q-märkning i detaljplanen. Q-märkning sker med stöd i plan- och bygglagens **3 kap 12§**: *Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljö-mässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.*

Andra byggnader och byggnadsmiljöer som också har ett kulturhistoriskt värde fast av mindre dignitet kan i stället tillskrivas ett varsamhetskrav i detaljplanen genom k-märkning. Denna tar stöd i plan- och bygglagens **3 kap 10§**: *Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnads-tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljö-mässiga och konstnärliga värden tas tillvara.* Lagtexten innebär inte ett förbud mot ändring av byggnader utan syftar till att styra ändringarna så att de utförs varsamt.

Miljöbalken

Miljöbalken som trädde i kraft den 1 januari 1999 utgör en samordnad och skärpt miljölagstiftning för en hållbar utveckling. Den smälter samman

regler från femton tidigare miljölagar, däribland naturvårdslagen. Miljöbalken bildar en övergripande lagstiftning som rör all miljöpåverkan. Två av målen i miljöbalken är att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas samt att den biologiska mångfalden ska bevaras. Skydd av naturen kan ske genom speciella områdesskydd så som nationalpark, naturreservat och kulturreservat.

Nationalpark, 7 kap. 2§: Ett mark- eller vattenområde som tillhör staten får efter riksdagens medgivande av regeringen förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.

Naturreservat, 7 kap. 4§: Ett mark- eller vattenområde får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras för naturreservat.

Kulturreservat, 7 kap. 9§: Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturreservat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. På ett sådant område skall bestämmelserna i 4-6 §§ tillämpas. Att det inom ett område finns en byggnad som är skyddad som byggnadsminne, kyrkligt kulturminne eller fast fornlämning enligt lagen om kulturminnen m.m. hindrar inte att området förklaras som kulturreservat.

Kulturminneslagen, KML

Lagen om kulturminnen omfattar bestämmelser om byggnadsminnen, fornminnen, kyrkliga kulturminnen samt skydd mot utförelse av vissa äldre kulturföremål. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer har överinseende över kulturminnesvården i landet. Vidare åligger det ämbetet att utarbeta allmänna råd inom verksamhetsområdet. Bestämmelserna i KML reglerar skyddet för den del av vårt kulturarv

som utgörs av de från kulturhistorisk synpunkt särskilt värdefulla byggnaderna i icke statlig ägo. Bestämmelserna i KML ger möjlighet att utfärda skyddsföreskrifter så att olämpliga och kortsiktiga förändringar inte kommer till stånd. Fråga om en byggnad bör förklaras som byggnadsminne kan väckas av var och en genom ansökan eller tas upp av länsstyrelsen på eget initiativ. Det är länsstyrelsen som har i uppgift att besluta om byggnadsminnesförklaring enligt kulturminneslagen. Vidare åligger det länsstyrelsen att utfärda skydds-föreskrifter, se till att dessa följs samt ge råd till ägare av byggnadsminnena vid vård och underhåll av byggnaden i fråga.

Vilka objekt som kan bli byggnadsminnesförklarade regleras i Kulturminneslagens **3 kap 1§:** *En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde.*

Riksintresse

Ett område av riksintresse för kulturmiljövården är en kulturmiljö som är unik eller speciell i en region, riket eller internationellt sett. Riksintressena ska representera hela landets historia från förhistorisk tid fram till nutid. Kulturmiljöer av riksintresse ska bland annat visa hur människan utnyttjat tillgängliga naturresurser, samhällets utveckling, näringsliv, sociala villkor, byggnadsskick och olika estetiska ideal. Av de ca 1700 riksintresseområden som finns i Sverige hittar vi till exempel jordbruksbyar, fiskelägen, medeltida stadsmiljöer, 1900-talsförorter, arbetarbostäder, herrgårdar, gruvor och sågverk, förhistoriska gravfält samt moderna kyrkogårdar.

Att ett område är av riksintresse betyder att miljön är skyddsvärd ur ett nationellt perspektiv, men inte att miljön automatiskt är skyddad. Riksintressen finns förutom för kulturmiljövården

även för naturvård och friluftsliv. Ett riksintresse är en signal om att här finns så höga värden att kulturmiljön har företräde vid en avvägning med motstående intressen, förutsatt att de motstående intressena inte är av riksintresse. Det är också en signal om att i dessa områden kan länsstyrelsen/staten gå in och upphäva kommunala beslut, om man ej finner kulturvärden tillräckligt beaktade.

Hanteringen av riksintressena regleras i miljöbalkens **3 kap 6§** som säger att *Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt det är möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön*. Det är Länsstyrelserna som har ansvaret att föra ut "statens anspråk" för kulturmiljövården till kommunerna, som i sin översiktsplan (ÖP) ska redovisa områden av riksintresse och ange hur riksintresset ska tillgodoses i samhällsplaneringen.

Litteraturhänvisningar

- "Kulturminneslagen". Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989.
- Rubenson, S. "Miljöbalken. Den nya miljörätten". Stockholm, 1999.
- "Kontinuitet och förnyelse – Kulturmiljöarbetet i kommunerna". Svenska kommunförbundet, Stockholm, 1999.
- "Kulturvärden i detaljplan", Johansson, C. (red) Boverket, 1999.
- "Kultur i grunden". Persson, I., Westerlind, A. M., Boverket, Malmö, 2000.
- "Områdesbestämmelser – en vägledning". Persson I., Boverket Allmänna råd 1999:2.
- "Boken om detaljplan och områdesbestämmelser". Boverket Allmänna råd 1996:1.
- "Boken om MKB för detaljplan", Jonsson, G. & Palm I., Kristianstad, 2000,
- "Fastigheter med kulturskydd". Sundsvik, L. Svenska Kommunförbundet, Stockholm, 1997.
- "Ombyggnad. Varsamhet vid ändring" (Byggvägledning 15), Nordling, L. & Reppen, L. Svensk Byggtjänst, Västervik, 2000.
- "Tänk efter före – vid ändringar och underhåll av byggnad". Boverket, 2000.

Internetsajter

- Boverket: www.boverket.se
- Rixlex: www.riksdagen.se/debatt
- Riksantikvarieämbetet: www.raa.se
- Miljöbalken: www.notisum.se/mp/sls/lag/19980808.htm

Ordlista

absid, halvrund eller mångkantig, vanligen med en halvkupol täckt byggnadsdel på kyrka i öster, i synnerhet förekommande som koravslutning.

allmänning, mark eller vatten som ägs eller nyttjas av en samfällighet, by, socken, härad eller kronan.

blockförband, murförband bestående av omväxlande bindskift och löpskift. Stötfogarna i både bindskiftena och löpskiftena står lodrätt ovanför varandra varigenom avtrappningarna och förtagningarna är lika i vartannat skift.

brydestua, se linbastu.

bytomt, det område inom vilket byns bebyggelse låg från tidig medeltid fram till enskiftet vid 1800-talets början. De medeltida lämningarna som finns inom området är registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister.

cementtegel, fasadstenar av cement med samma mått som tegelstenar. Användes kring sekelskiftet i tegelfasader främst som dekor i form av lister och omfattningar.

ensäde, odlingssystem som innebar årligen återkommande odling av en gröda på samma åker.

fasettlagd eternit, plana kvadratiska eternitplattor lagda på diagonalen.

fideikommiss, lös eller fast egendom, som inte får avyttras och om vilken är stadgat att nyttjanderätten i tur och ordning ska tillfalla vissa personer, i regel medlemmar av en familj.

Fossil åkermark, övergiven forntida eller medeltida åkermark.

frontespis, ovan taklist på byggnad utskjutande och vanligtvis gavelformat parti med fönster.

fronton, 1 se *frontespis*. 2 triangel- eller segmentformad prydnadsgavel som kröner dörrar och fönster.

frälse, de två stånden, adel och präster, som var befriade från att betala skatt.

funktionalismen, arkitekturepok som från och med 1930-talet präglat byggnadsstilen, ibland liktydigt med modernismen. Funktionalistiska byggnader, kallade funkishus, från 1930-talet karakteriseras av putsade ljusa och släta fasader, stora fönster i långa band eller fördelade tre och tre, platta tak och en stram och återhållsam detaljutformning. Under 1940- och 50-talen fick husen, framförallt i Skåne, oftast fasader i tegel och det platta taket byttes mot ett flackt sadeltak.

fälad, skånskt ord för betesallmänning, gemensam betesmark som låg utanför byn.

förband, murförband, sätt att fördela tegelstenar i mur så att hållfasthet uppnås.

gatehus, i Sydsverige ett hus beläget utmed den så kallade bygatan på byns gemensamma mark, beboddes av hantverkare eller lantarbetare som inte hade egen mark att bruka.

gesims, vågrätt profilerat listverk på fasad, väggfält eller dörr- respektive fönsterkrön. En gesims som löper längs hela fasaden under takfoten kallas gördel- eller huvudgesims.

hamling, kvistning av lövträd, företrädesvis pil och ask, för foder till kreatur.

hemman, kameral benämning på jordbruksfastighet som mättes i mantal, beroende på skatteförmåga. En gård med normal skattekraft åsattes ett helt hemmantal eller mantal. Efter de ändamål skatten användes indelades dessa i krono- frälse- eller skattehemman.

hemmansklyvning, lantmåteriförrättning varvid en fastighets mantal delades i kvotdelar.

homeja, halvcirkelformad takutbyggnad med en lucka eller ett vanligtvis halvcirkelformat fönster, ett så kallat lunettfönster.

holländare, väderkvarn med huv som går att snurra efter vindriktning.

hoveri, en form av dagsverke som bönderna skulle fullgöra på godsherrens huvudgård. Hoveriet var en del av betalningen till godsherrn för användandet av mark eller bostad. Hoveriet är känt sedan medeltiden men blev inte allmänt utbrett förrän godssystemet utvecklades till att bestå av en huvudgård med underliggande bondgårdar. Systemet kulminerade under 1700-talet och förekom ända in på 1800-talet.

hoveribonde, bonde som utförde dagsverke på hoverigård.

hägnad, stängsel eller gårdsgård kring odlad mark, skydd mot människor och djur.

Häradskartan, ekonomiskt kartblad upprättat 1926-1934.

inmark, inhägnad mark som låg närmast byn och som bestod av åker och äng.

inäga, eller inägomark, till ett hemman tillhörande uppodlad mark.

jugend, arkitekturstil som karakteriseras av putsade fasader, fönster med spröjsade överluffer, glaserade tegelpannor, organiska former samt växtornament. Hus i jugendstil är byggda från tiden omkring sekelskiftet och fram till 1910-talet.

kor, del av kyrkobyggnad som ansluter till långhuset i öster där högaltaret och även oftast kören har sin plats, avslutar kyrkan åt öster då absid saknas.

korspostfönster, fönster med korsformad tvär- och mittpost som avdelar fyra lufter.

klassicism, arkitekturstil vars formspråk är hämtat från antikens byggnadssätt. En byggnad uppförd i klassiserande stil karakteriseras främst av symmetri och arkitektoniska element så som frontoner, frontespiser, lisener och rusticeringar. Under 1800-talet präglades framförallt byggnader av offentlig karaktär av nyklassicismen. På 1920-talet fanns tydliga klassiserande tendenser som levde kvar i följande årtionden.

korsvirke, bärande stomme kallad timra utformad av korsande bjälkar och stolpar. Träkonstruktionen består av syll (fotträ), väggband (lejd) stolpar, löshult och bindbjälkar. Facken är oftast fyllda med flätverk av störar och vidjor som packades med kline, det vill säga lera blandat med sand, halm och boskapshår, som kalkmålades. Tegel som fyllnadsmaterial blev vanligt först under andra hälften av 1800-talet.

kryssförband, murförband bestående av omväxlande löpskift och bindskift (koppskift) med stötfogarna i bindskiften placerade lodrät över varandra så att löpskiften förskjuts med en halv sten för varje löpskift. Bindskiften består av tegelstenar som förbinder muren med det bakomliggande skiftet genom att kortändarna (kopparna) vänds utåt.

lejd, dialektalt uttryck för remträ i en korsvirkeskonstruktion.

linbastu, för torkning av linet som ett led i linbedningen, även kallad brydestua.

lisen, vertikalt, slätt murband som skjuter ut förhållandevis obetydligt en bit från fasaden, saknar till skillnad från en pilaster kapitäl och i regel även bas.

locklistpanel, träpanel av stående bräder vars mellanrum överlappas av en vanligen något profilerad list.

lockpanel, träpanel av stående bräder vars mellanrum överlappas av lika breda bräder.

löpskift, murförband som bara består av löpskift, dvs tegelstenar med långsidan utåt. Fasader med löpskift ingår inte i en bärande konstruktion till skillnad från block- och kryssförband.

löshult, tvärså som är intappad mellan två stolpar i en korsvirkes- eller skiftesverkskonstruktion.

mansardtak, yttertak brutet åt båda fallen, vanligen ett brutet sadeltak.

mantal, äldre mått på en jordbruksfastighets skatteförmåga.

Masonite, produktnamnet för träfiberskiva, uppkallad efter sin uppfinnare amerikanen W. H. Mason.

modernism, se funktionalism.

märgelgrav, kalkhaltig jordart av lera och finfördelad kalcit, användes för gödsling av kalkfattiga åkrar.

Patronatsrätt, en stormans befogenhet att tillsätta församlingspräst.

pilaster, flat väggpelare med bas och kapitäl, vanligen utskjutande förhållandevis obetydligt framför murlivet. Kan betraktas som en mot muren tillplattad kolonn och ansluter i klassiserande arkitektur som regel till någon av kolonnordningarna - dorisk, jonisk, korintisk eller toskansk.

plattgård, gård som uppstod under enskiftet genom sammanslagning av flera andra arrendegårdar på initiativ av godsägaren. Den nya gården fick ofta en herrgårdslik anläggning och drevs av en storarrendator.

pulpettak, yttertak med ett snedsluttande takfall.

pärlfog, även kallad rundfog, utförs med speciella profilslevar. Pärlfogen var vanligt förekommande i det sena 1800-talets byggnader med maskinslaget fasadtegel.

risalit, framskjutande murparti, oftast på mitten av en byggnad.

risbygd, småskalig jordbruksbygd belägen mellan skogsmark och slätt.

riseke, ek som inte går att använda till timmer, d.v.s. som inte har en rak och fin stam. Inventeringar från 1700- och 1800-talen talar om risekar till skillnad från timmerekar.

risgårde, gårde uppbyggt av flätat ris.

rustik/rusticering, murverk av råhuggna eller enkelt profilerade kvaderstenar som skjuter ut framför murlivet, kan efterliknas på putsade fasader eller genom målning, återfinns oftast på hörn, socklar samt runt fönster- eller dörröppningar.

råmärke, gränsmärke.

Sidiplatta, produktnamn för en typ av fasadplatta av asbestcement med invalsat pigmentskikt.

Simrishamnspanna, flat lertegelpanna med en vertikal upphöjd ås på mitten, tillverkningsort Simrishamn.

skifte, jordreform som syftade till att samla en gårds spridda enheter till rationella brukningsenheter. Lagen om storskiftet från 1734 byggde på

solskiftet som snart skulle visa sig vara ett ineffektivt system. Först omkring 1800 var storskiftet genomfört i hela Sverige med undantag av Gotland och Dalarna. Flera förordningar följde under årens lopp och 1803 ersattes storskiftet med lagen om enskifte. Förordningen om laga skifte som kom 1827 innebar att oskiftade ägor delades och redan skiftade ägor omfördelades så att mark med bra beskaffenhet och belägenhet kom samtliga brukare till del. Utflyttningskyldigheten medförde att byarna sprängdes.

skiftesverk, väggkonstruktion med liggande bräder infällda i en stomme av stående stolpar som hålls samman nedtill av en syll (fotträ) och upptill av ett väggband (lejd). De infällda bräderna kallas bålar varifrån benämningen bålahus kommer.

skvaltkvarn, vattenkvarn med litet, vågrätt liggande drivhjul.

Skånska rekognosceringskartan, topografisk kartläggning som omfattar större delen av Skåne, framställdes av militära skäl av den sk Fältmättningsbrigaden under tiden 1812–1820.

spröjs, vertikal eller horisontal trälist mellan glasrutor, ej fönsterluftsskiljande.

sparrände, se taktass.

spritputs, en typ av stänkputs blandad med ärt-singel eller krossad sten i storleken 5-8 mm som ger fasaden dess grova yta.

staggvall, stagg är ett gräsdrag.

stationssamhällesarkitektur, bebyggelse av representativ karaktär som anlades vid stationen i rätvinkliga kvarter då byarna i slutet av 1800-talet fick järnvägsförbindelse. Hotell, affärer och större villor byggdes i närheten av stationen. Husen var uppförda i en eller två våningar med påkostad utformning i tegel, natursten och puts.

stubbamölla, väderkvarn där hela kvarnhuset är vridbart kring en central stolpe.

surskog, skog som växer i fuktig mark.

syll, virkesdel i korsvirkeskonstruktion, utgör upp-lag för bärande vägg eller bjälklag.

sättugn, järnugn placerad i vardagsrum och som eldas från angränsande rum. Sättugnen består av gjutjärnsplattor med dekorativa motiv.

taktass, den del av högbenet (sparren) som skjuter ut under takutsprånget och bär upp taktäckningen.

tandsnitt, tätt sittande och regelbundet ordnade kubformer som sitter undertill på den utskjutande gesimsen, vanligen tegelstenar ställda med koppen (kortändan) utåt.

träda, jordbruksmark som inte odlas i ett år eller mer så att jorden återfår sin näring.

tvåluftsfönster, fönster med två öppningsbara bågar som sitter i en karm, med eller utan spröjsar.

utmark, gemensamt område för en eller flera byar som bland annat användes för bete och virkesuttag och som låg utanför inmarken.

valmtak, yttertak vars ändar avskurits så att spetsiga gaveländar saknas. Valmat sadeltak är en annan benämning vilket betyder att det enbart är de yttersta delarna av taket som valmats, till skillnad från det förra fallet då de valmade partierna sträcker sig nästan tillnockens mitt.

veckodagsbonde, kallades även hoveribonde, se detta ord.

vång, skånskt ord för inhägnad åkerjord.

vångalag, ett lag besående av två grannbyar eller ensamgårdar med gemensamma hägnader vilket innebar färre hägnader att underhålla men också samordning vad gällde trädssystem. De inhägnade markerna bestod oftast av åkermark men det kunde också vara ängar och andra markslag.

Ramsåsa - kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Värderingsförslag enligt PBL:

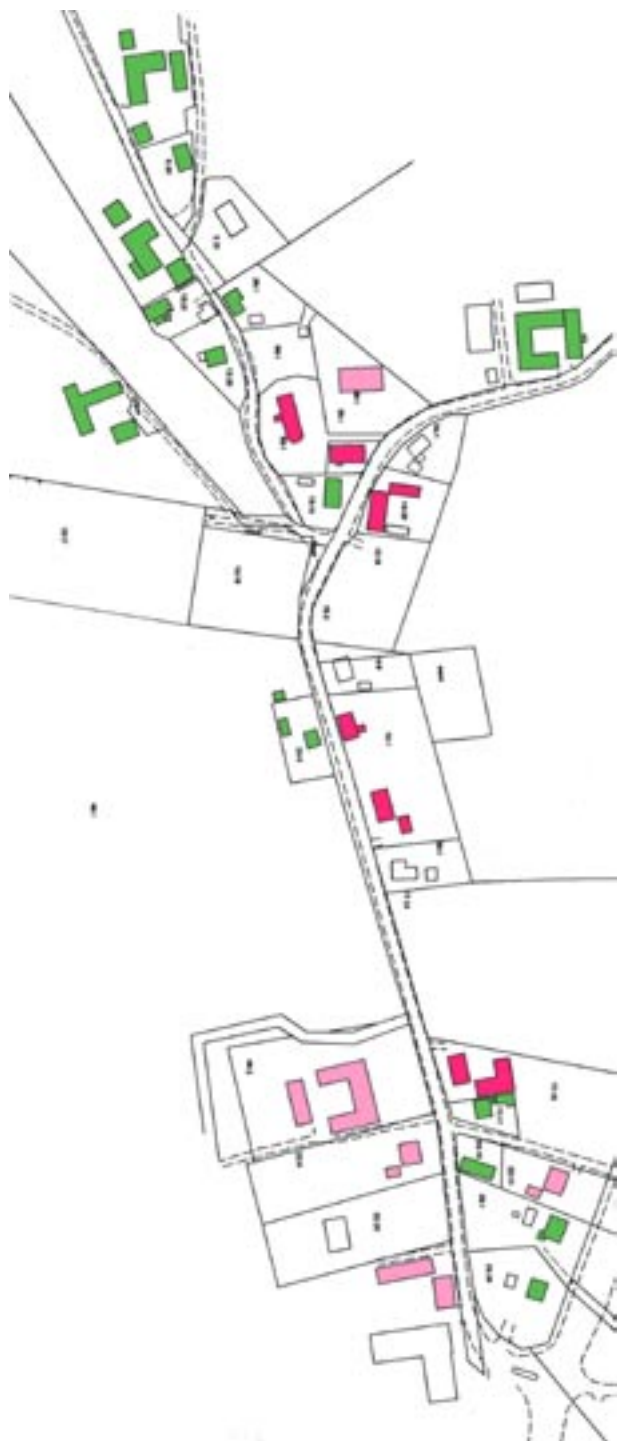
Ingen markering: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 1§ för ny bebyggelse samt generella krav på varsamhet för befintlig bebyggelse enligt 3 kap. 10§.

Grön markering, k: innebär generella krav på varsamhet enligt 3 kap. 10§. Det gäller byggnader där varsamhetskravet särskilt skall uppmärksammas vid lovgivning och planläggning.

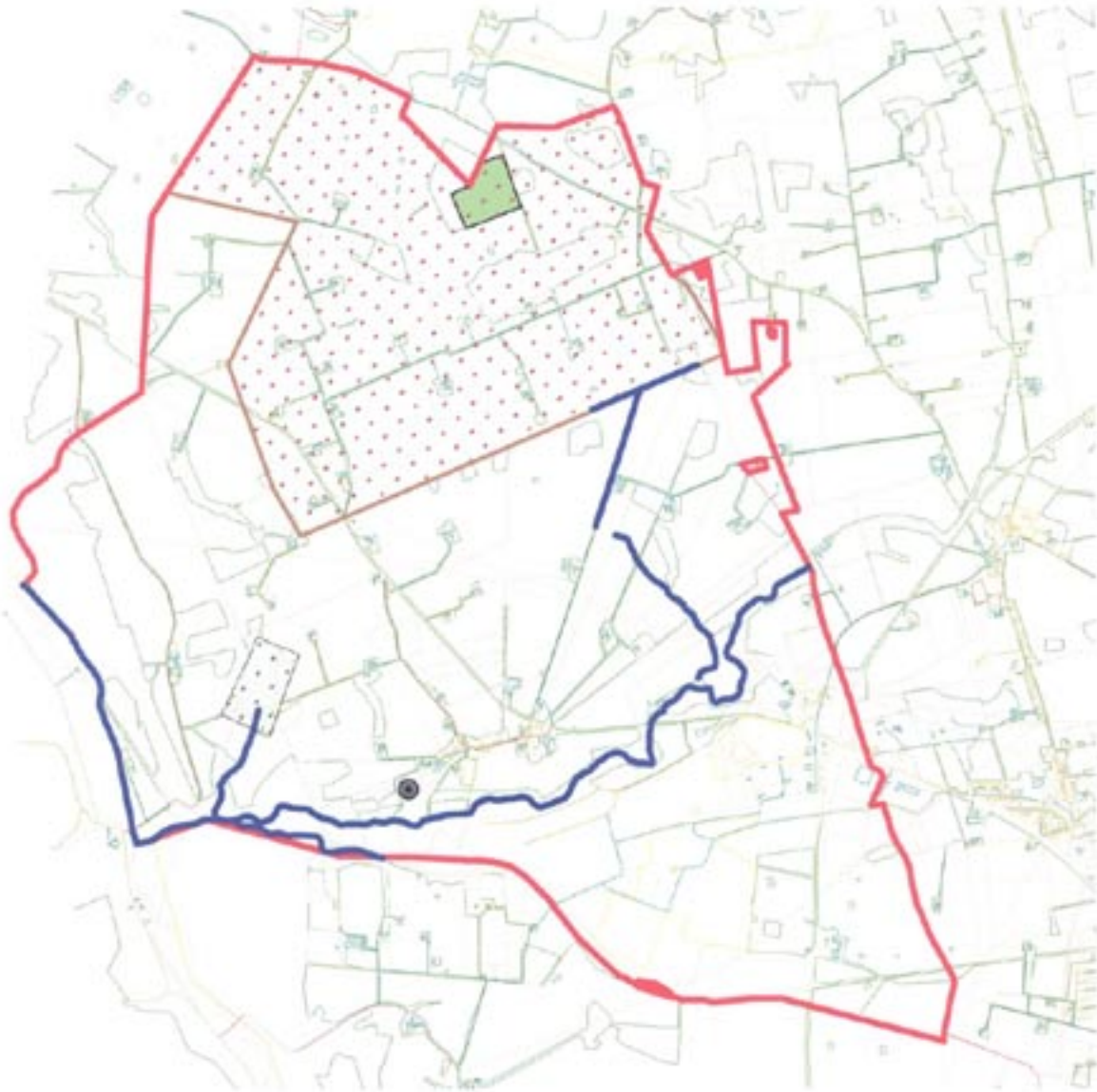
Röd markering, q1: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud med exteriört skydd. Detta gäller de byggnader som idag har så välbevarade detaljer, som t. ex. originalfönster, originalputs, verandor med snickarglädje, att de inte går att byta ut eller övertäckas.

Rosa markering, q2: innebär enligt 3 kap. 12§ rivningsförbud och stomskydd. Detta gäller de byggnader som har en stor historisk betydelse men som inte är så välbevarade i alla detaljer eller originaldelar. Det gäller också sådana byggnader vars fasader blivit inklädda men som är möjliga att återställa.

Karta med fastighetsbeteckningar finns på Tomelilla kommuns Miljö- och byggnadskontor.

Ramsåsa

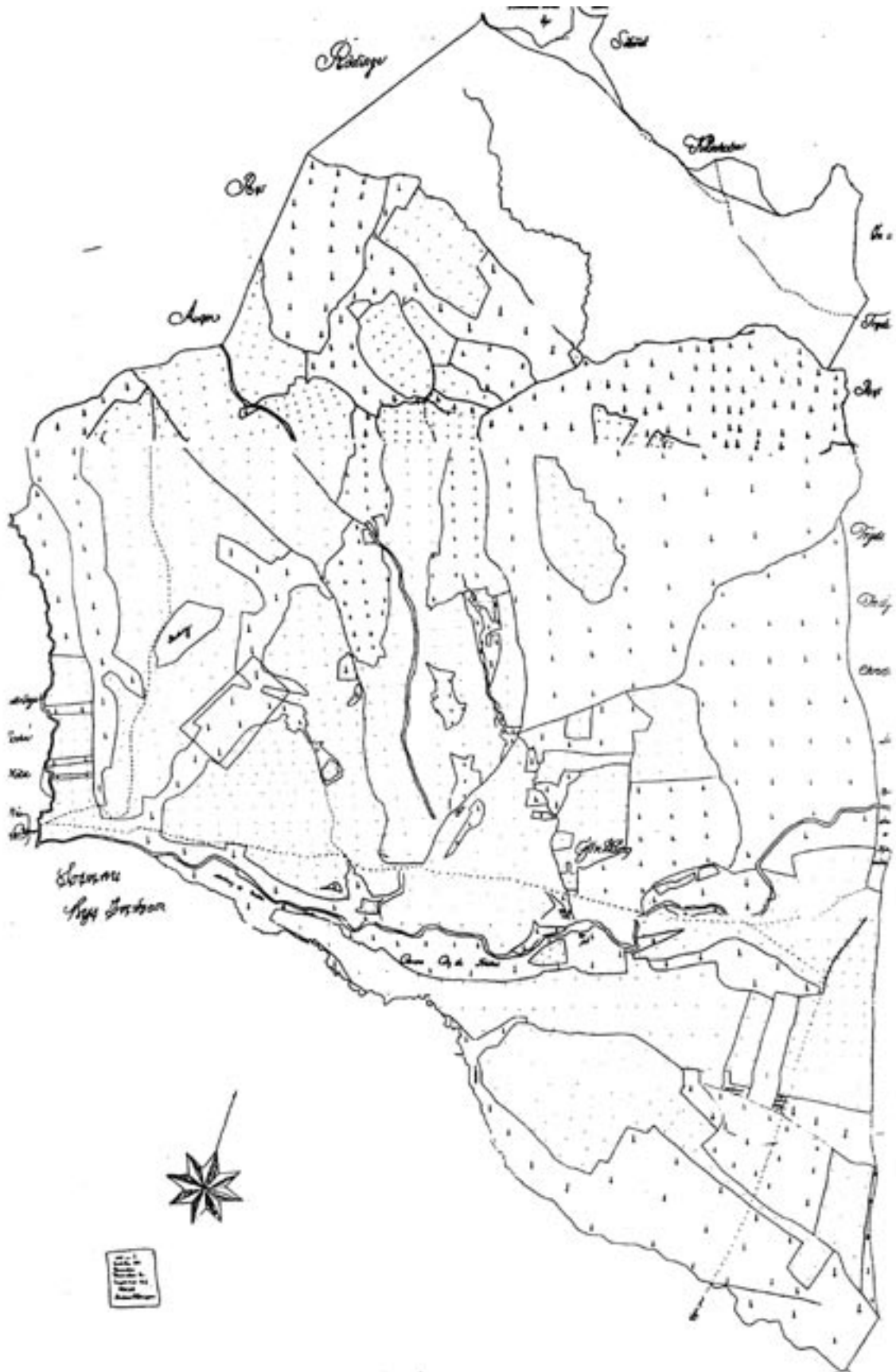
- Spar av isbrytning
- Vattendrag
- Bygräns
- Lilla ramsåsa
- Betesmark
- Västermossen

0 400 800 1200 1600 meter

A horizontal scale bar with alternating black and white segments, corresponding to the markings 0, 400, 800, 1200, and 1600 meters.

Ramsåsa enskifte 1811

1:5000

Skrafferat område markerar den medeltida bytomtens utbredning. En bytomt är det område inom vilket byns bebyggelse låg från tidig medeltid fram till enskiftet vid 1800-talets början. De medeltida lämningarna som finns inom området är registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. För markingrepp inom området fordras tillstånd hos länsstyrelsen.